

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԱՏՎԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
CONSULTATIVE COUNCIL OF EUROPEAN JUDGES

ԿԱՐԾԻՔ ԹԻՎ 20 (2017)

ՆԵՐԿԱԶՄՑՎՈՒՄ ԷԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԿՈՄԻՏԵԻ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ

ՕՐԵՆՔԻ ՄԻԱՏԵՍԱԿ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՈՎ
ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԴԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

OPINION No. 20 (2017)
OF THE CONSULTATIVE COUNCIL OF EUROPEAN JUDGES (CCJE) TO
THE ATTENTION OF THE COMMITTEE OF MINISTERS OF THE
COUNCIL OF EUROPE ON
THE ROLE OF COURTS WITH RESPECT

«Աջակցություն Հայաստանում դատական բարեփոխումների իրականացմանը»

Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի (ԵՊԽՏ) փաստաթղթերի ոչ պաշտոնական թարգմանության տպագրությունն իրականացվել է Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի կողմից համաֆինանսավորվող ծրագրի մի մասի շրջանակներում: Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի (ԵՊԽՏ) փաստաթղթերում ներկայացված տեսակետները որևէ պարագայում չեն կարող համարվել Եվրոպական միության պատանակած տեսակետի արտահայտում:

“Support to the implementation of the judicial reform in Armenia”

The publication of the non-official translation of the documents of the Consultative Council of European Judges (CCJE) has been produced as part of a project co-funded by the European Union and the Council of Europe. The views expressed in the documents of CCJE can in no way be taken to reflect the official opinion of the European Union.

Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի (ԵՊԽՏ) Կարծիք ԹԻՎ 20 (2017)

Բոլոր իրավունքները պահպանված են: Աստուծո հետ հարգարկության սնօրինության (F-67075) Մարտի 2017, Սեպտեմբեր 2017 կամ publishing@coe.int) նախնական բույրավորության ուսյն հրատարակության որևէ համար չի կարող թարգմանվել, վերարտադրվել կամ փոխանցվել որևէ ձևով կամ միջոցներով՝ էլեկտրոնային (սկրինա, համացանց և այլն) կամ մեխանիկական, այդ թվում՝ պատենտանման, ձայնագրման կամ տեղեկատվության պահեստավորման կամ որոնման ցանկացած համակարգով:

Էջայրումը և դիզայնը՝ «Անդրանիկ» հրատարակչության

Հրատարակվել է Եվրոպայի խորհրդի Երևանյան գրասենյակի կողմից

Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
www.coe.int/yerevan

- © Եվրոպայի խորհուրդ, 2017թ., անգլերեն լուրագրության՝ Opinion No 20 (2017) of the Consultative Council of European Judges (CCJE)
- © Եվրոպայի խորհուրդ, 2018թ., հայերեն ոչ պատանակական թարգմանություն

Opinion No 20 (2017) of the Consultative Council of European Judges (CCJE)

All rights reserved. No part of this publication may be translated, reproduced or transmitted, in any form or by any means, electronic (CD-Rom, Internet, etc.) or mechanical, including photocopying, recording or any information storage or retrieval system, without prior permission in writing from the Directorate of Communications (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int).

Layout and design: “Andranik” Publishing House

Published by the Council of Europe Office in Yerevan

Yerevan, Republic of Armenia
www.coe.int/yerevan

- © Council of Europe 2017 English edition: Opinion No 20 (2017) of the Consultative Council of European Judges (CCJE)
- © Council of Europe 2018 Armenian non-official translation

Ստրասբուրգ, 2017 թվականի հայեմբերի 10

ԵՊԽԽ (2017) Կարծիք թիվ 20

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԱՏՎԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
(ԵՊԽԽ)

ԿԱՐՇԻՔ ԹԻՎ 20 (2017)

ՆԵՐԿԱԶԱՑՎՈՒՄ ԷԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ԿՈՄԻՏԵԻ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ

ՕՐԵՆՔԻ ՄԻԱՏԵՍԱԿ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՈՎ
ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԴԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

I. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

1. Օրենքի հավասար և միատեսակ կիրառությունն ապահովում է օրենքի ընդհանրություն, օրենքի առաջ հավասարություն և իրավական որոշակիություն: Մյուս կողմից՝ օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու անհրաժեշտությունը չպետք է հանգեցնի լնացման և անհարկի կերպով սահմանափակի իրավունքի պատճառով: Այն նաև չպետք է հարցականի տակ դնի դատարանների անկախությունը:

2. Նախարարների կոմիտեի կողմից իրեն վերապահված իրավասության շրջանակում Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդը (ԵԴԽՍ) որոշեց Կարծիք հայտնել օրենքի միատեսակ կիրառության առնչությամբ դատարանների դերակատարման վերաբերյալ և սահմանել կիրառելի չափորոշիչներ ու առաջարկություններ:

3. Սույն Կարծիքը կազմվել է ԵԴԽՍ նախկին Կարծիքների, ԵԴԽՍ Դատավորների Մագնա Կարայի (2010թ.) և Եվրոպայի խորհրդի համապատասխան փաստաթղթերի, մասնավորապես՝ «Դատավորների կարգավիճակի մասին» եվրոպական խորհրդի (1998թ.) և «Դատավորների անկախության արդյունավետության և պատասխանատվության մասին» Նախարարների կոմիտեի CM/Rec(2010)12 առաջարկություն»):

4. Սույն Կարծիքում հաշվի են առնվում ԵԴԽՍ անդամների՝ օրենքի միատեսակ կիրառության առնչությամբ դատարանների դերի մասին հարցազարկի տված պատասխանները, որոնք կազմվել են ԵԴԽՍ բյուրոյի կողմից՝

Շաբվի են առնվել նաև Եվրոպայի խորհրդի կողմից նշանակված գլխավոր փորձագետ պրոֆեսոր Ալես Գալիկի կողմից կազմված գեկույցը, նախնական գեկույցը և հարցազարկ պատասխանների վերլուծությունը (Լյուբլյանայի համալսարան, Սլովենիա):

II. Ո՞ՐՆ Է ՕՐԵՆՔԻ ՄԻԱՏԵՍԱԿ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅԱՆ ԱՆՇՐԱԺԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

5. Օրենքի միատեսակ կիրառությունն առանցքային է օրենքի առաջ հավասարության սկզբունքի համար:

Ավելին՝ իրավական որոշակիության և օրենքի կանխատեսելիության նկատառումներն իրավունքի գերակայության անբաժանելի մասն

1 Հարցազարկի պատասխաններ (ազգային գեկույցներ) են ստացվել հետևյալ 34 երկրներից՝ Ալբանիա, Անդորրա, Հայաստան, Բելգիա, Բուրնա և Հեյցեգովինա, Բուլղարիա, Խորվաթիա, Կիպրոս, Զեյթայի Հանրապետություն, Դանիա, Ֆինլանդիա, Ֆրանսիա, Վրաստան, Գերմանիա, Հունգարիա, Իսլանդիա, Իսպանիա, Իտալիա, Լիխտենշտայն, Լիտվա, Լյուքսեմբուրգ, Մալթա, Մոլդովայի Հանրապետություն, Մոնակո, Մոնտենեգրո, Նիդերլանդներ, Նորվեգիա, Լեհաստան, Պորտուգալիա, Ռումինիա, Սլովենիա, Շվեյցարիա, Շվեդիա, Նախկին Հարավսլավիայի Մակեդոնիա Հանրապետություն, Թուրքիա, Ուկրաինա, Միացյալ Թագավորություն:

են: Իրավունքի գերակայության վրա հիմնված պետություններում ֆալսաբանություններն արդարացի կերպով հավասար վերաբերմունք են ակնկալում և կարող են հենվել նման գործերով ընդունված նախկին որոշումների վրա այնպես, որ կարողանան կանխատեսել, թե իրենց գործողությունները կամ անգործությունն ինչ իրավական հետևանքներ կարող են ունենալ:

6. Հակասական դատական ակտերի շարունակ ընդունումը կարող է իրավական անորոշության վիճակ ստեղծել, ինչը կարող է նվազեցնել հանրային վստահությունը դատական համակարգի հանդեպ: Նման վստահությունն իրավունքի գերակայության վրա հենվող պետության առանցքային բաղադրիչներից է:

Օրենքի միատեսակ կիրառությունը նպաստում է դատարանների նկատմամբ հանրային վստահության աճին և խթանում է արդարացիության ու արդարության վերաբերյալ հանրային ընկալումները:

7. Եթե կողմերը նախօրոք հասկանան, թե ինչ իրավիճակում են իրենք գտնվում, դատարան դիմելը գուցե նրանց առաջին ընտրությունը չի լինի: Փաստաբանների համար պետք է առավելագույն հնարավորություն ստեղծվի՝ խորհրդատվություն արամայրելու իրենց վստահարդներից, որպեսզի դատավարության մասնակից կողմերը տեղյակ լինեն իրենց իրավունքների մասին: Նախադեպային ճշմարտության որոշումով լուծված գործերով (այսուհետև՝ նախադեպ) հստակ, հետևողական և վստահելի կանոնների սահմանումը կարող է նվազեցնել վեճերի լուծման հարցում դատական միջամտության անհրաժեշտությունը:

Ունակ լինելով հիմնվելու նախկինում ընդունված դատական ակտերի վրա, որոնք ընդունվել են նմանատիպ գործերով, մասնավորապես՝ առավել բարձր աստիճանի դատարաններում, գործերը կարող են առավել արդյունավետ լուծում ստանալ:

8. Ինչպես մեկնաբանվել է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետև՝ ՄԻԵԴ) կողմից, Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետև՝ ՄԻԵԿ) 6-րդ հոդվածով սահմանված արդար դատաբանության իրավունքը փոխկապակցված է օրենքի միատեսակ կիրառության պահանջի հետ: Կարելի է ընդունել մեկնաբանության որոշակի տարբերությունները որպես սովյալ դատական համակարգին բնորոշ առանձնահատկություն⁴:

Հետևաբար՝ այլ դատարանները կարող են հանգել տարբեր, բայց միևնույն դեպքում՝ ռացիոնալ և պատճառաբանված եզրահանգումների,

2 Խնդրում ենք նկատել, որ սույն Կարծիքի ֆրանսերեն տարբերակում «հակասական» բառը բարգմանվել է որպես «contradictoire»:
3 ՄԻԵԴ, Վիեննայի և այլ ընդդեմ Սերբիայի, 44698/06, 2009 թվականի դեկտեմբերի 1:
4 ՄԻԵԴ, Թումիչը և այլ ընդդեմ Մոնեթեգրոյի, 18650/09 և այլ գործեր, 2012 թվականի ապրիլի 17:

որոնք վերաբերում են նմանատիպ փաստական հանգամանքներում բարձրացված իրավական հարցերին՝ :

9. Այնուամենայնիվ, ներպետական դատարաններին, հատկապես բարձրագույն ատյանի դատարաններին հակասական որոշումները որոշակի հանգամանքներում կարող են խախտել ՄԻԵԿ-ի 6(1) հոդվածով սահմանված արդար դատաֆնուրյան պահանջը: Ուստի՝ անհրաժեշտ է գնահատել, թե արդյո՞՛

- (1) ներպետական դատարաններին նախադեպում առկա⁵ են «հիմնարար և տևական տարբերություններ»,
- (2) արդյո՞՛ ներպետական իրավունքն ապահովում է մեխանիզմներ նման անհամապատասխանությունները հարթահարելու համար,
- (3) արդյո՞՛ նման մեխանիզմներ կիրառվե՞լ են,
- (4) էթե կիրառվել են, ի՞նչ հետևանքներ են դրանք ունեցել⁶ :

ԵՊԽՆ-ն ողջունում է այն զարգացումները, որոնք ընդգծում են միատեսակության և հետևողականության ու անձի՝ արդար դատաֆնուրյան իրավունքի սերտ առնչությունը:

III. ՆԱԽԱԴԵՊԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎՈՒՆՎԻ ԱՂԹՈՒՐ

10. Անկախ այն բանից՝ նախադեպը համարվում է իրավունքի աղբյուր, թե ոչ, կամ պարտադիր բնույթ ունի, թե ոչ, ամեն դեպքում նախկինում ընդունված որոշումներին հղումները հզոր գործիք են դատավորների համար թե՛ սովորության իրավունքի երկրներում և թե՛ ֆալաֆալիական իրավունքի երկրներում: Ամեն դեպքում, ԵՊԽՆ-ն գտնում է, որ սովորության և ֆալաֆալիական իրավունքի համակարգերի միջև տարբերությունն ավանդաբար մեծ նշանակություն է ունեցել այն հարցում, թե ինչ նշանակություն են ունեցել նախադեպը և նախադեպային իրավունքը:

11. Սովորության երկրներում բարձր ատյանի դատարաններին որոշումները, որոնցով կարգավորվում են իրավական հարցեր, ծառայում են որպես պարտադիր ուժ ունեցող նախադեպ հետազոյում նմանատիպ վեների համար⁷ : Հետևաբար, նախադեպերը սկզբունքորեն պարտադիր ուժ ունեն, de jure, ուստի համարվում են իրավունքի պատշաճ աղբյուր: Stare decisis-ը⁸, այսինքն՝ նախադեպի հիման վրա ֆնդվող գործի ելքը որոշելու իրավական սկզբունքը սովորության իրավունքի կարևոր կողմերից է: Քալաֆալիական իրա-

5 ՄԻԵԿ, Շահիբը և Շահիբը ընդդեմ Թուրքիայի, 13279/05, 2011 թվականի հոկտեմբերի 20:

6 Տե՛ս նույն տեղում:

7 Տե՛ս «Դատական ակտերի սրտի մասին» ԵՊԽՆ թիվ 11 (2008) կարծիքը, 45-րդ պարբերություն:

8 Stare decisis լատիներեն նշանակում է՝ «պահպանել արդեն իսկ ընդունված որոշումը»:

վումբի երկրներում դատավորների անկախության երաշխիքն ավանդաբար հասկացվել է, որ դատավորներն անկախ որոշումներ կայացնելիս պարտավորված են սահմանադրությամբ, միջազգային պայմանագրերով, իրավունքի նորմերով և ընդհանուր սկզբունքներով և ոչ թե այն դատական որոշումներով, որոնք ընդունվել են նմանատիպ գործերով: Ուստի՝ մի շարք ֆազաբացիական իրավունքի երկրներում նախադեպն ավանդաբար չի համարվել իրավունքի պարտադիր աղբյուր: Հետևաբար, ավանդաբար կարևոր տարբերություններ են գրանցվել սովորաբային իրավունքի և ֆազաբացիական իրավունքի համակարգերում այն հարցի վերաբերյալ, թե ուայն և առավել բարձր աստիճանի դատարանը կարող է բեկանել նախադեպը, և արդյո՞ք ցանկացած, այսինքն՝ ցածր աստիճանի դատարանը կարող է ընդունել նախադեպից տարբերվող որոշում՝ պայմանով, որ նման տարբերակումը կամայական չլինի:

12. Այնուամենայնիվ, ԵՊՏ-ն արդեն նկատել է, որ ֆազաբացիական իրավունքի երկրներում դատավորներն առաջնորդվում են նախադեպով, հատկապես բարձր աստիճանի դատարանները, որոնց գործառույթներից է նախադեպի միատեսակ կիրառման ապահովումը⁹ : ԵՊՏ անդամների զեկույցներից հետևում է, որ ֆազաբացիական իրավունքի ընդդատությունների մեծ մասում ցածր աստիճանի դատարանները այնուամենայնիվ հետևում են գերագույն դատարանների կողմից ընդունված որոշումներին¹⁰ : Հետևաբար, բարձր աստիճանի դատարանները և գերագույն դատարանը կամ վճռաբեկ դատարանը՝ մասնավորապես, իրագեկ են, որ իրենք ունեն օրենքի միատեսակ կիրառություն ապահովելու գործառույթ: Ի լրումն՝ ֆազաբացիական իրավունքի ավանդույթներին հետևող որոշ երկրներում մեծ պալատի կամ ընդլայնված պալատի գործառույթ ունեցող գերագույն դատարանի (սրտ) վճիռները (en banc) պարտադիր են բոլոր դատարանների կամ գերագույն դատարանի բոլոր դատական կազմերի համար (մինչև մեծ պալատն ընդունի մեկ այլ որոշում):

13. Հետևաբար, ֆազաբացիական իրավունքի երկրներում դատական ակտերը, հատկապես գերագույն դատարանի դատական ակտերը, առավել մեծ կարևորություն ունեն, քան միայն կոնկրետ գործերով ընդունված դատական ակտ լինելը, և այդ առումով կարող են համարվել իրավունքի աղբյուր: Քաղաքացիական իրավունքի երկրների առումով ԵՊՏ անդամների կողմից ներկայացված զեկույցներում

9 Տե՛ս «Դատական ակտերի սրտի մասին» ԵՊՏ թիվ 11 (2008) կարծիք, 48-րդ պարբերություն:

10 Սույն Կարծիքի նպատակներով «գերագույն դատարաններ» տերմինն օգտագործվում է բարձր աստիճանի դատարաններ նշանակությամբ:

մեջբերվում են սահմանադրական կանոնները, որոնք վերաբերում են իրավունքի գերակայությանը, օրենքի առջև հավասարությանը, արդարության սկզբունքին, արդար դատախազության իրավունքին և գերագույն դատարանի՝ որպես օրենքի միատեսակ կիրառություն ապահովող մարմնի դերին: Ուստի՝ օրենսդրական մակարդակում մեծ նշանակություն ունեն դատական համակարգի կառուցվածքին վերաբերող օրենքները (հատկապես գերագույն դատարանի իրավասությունների մասով), սահմանադրական դատարանների մասին օրենքները և գերագույն դատարանների մատչելիությունը որոշող չափանիշները:

14. Stare decisis դոկտրինի համաձայն, նույնիսկ մեկ նախադեպային որոշումը նշանակություն ունի: Ավանդաբար ֆաղափարակական իրավունքի երկրներում կիրառելի լինելու համար պահանջվում է որոշակի հանգամանքների վերաբերյալ նույնաբովանդակ որոշումների ընդունման միտում (սահմանված նախադեպ, jurisprudence constante, ständige Rechtsprechung): Իհարկե, սա չի խանգարում, որ որոշումն արդարադատության առումով արժեք ունենա այն բանից հետո, երբ գերագույն դատարանն օրենքի հարցի շուրջն առաջին անգամ է դատական ակտ կայացնում, որի մասով նախկինում որոշում չի եղել: Պետք է ընդունել, որ գոյություն չունի բանաձև, թե որ պահին է որոշումը դառնում նախադեպային: Քաղաքացիական իրավունքի շատ երկրներում գերագույն դատարաններին այժմ իրավասություն է տրվում ինքնուրույն ընտրելու գործեր, դրանցով սահմանելով կանոններ, որոնք կիրառելի պետք է լինեն հետագա գործերում: Ուստի՝ նման գործերում գերագույն դատարանի միայն մեկ դատական ակտը, եթե ընդունվել է նախադեպ սահմանելու նպատակով, կարող է համարվել ուղեհեռային նախադեպ:

IV. ՄԻԱՏԵՍԱԿ ՆԱԽԱԴԵՊ ԱՊԱՀՈՎԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

ա. Ֆորմալ, կիսաֆորմալ և ոչ ֆորմալ մեխանիզմները

15. Գոյություն ունեն ֆորմալ, կիսաֆորմալ և ոչ ֆորմալ մեխանիզմներ այն հարցի առնչությամբ, թե դատարաններն ինչ դեր են կատարում հաստատուն նախադեպ սահմանելու հարցում:

16. Վերաբերյալ գերագույն դատարաններ կամ վճռաբեկ դատարաններ ներկայացվող վարույթները ամենամնմիջական ազդեցություն ունեն օրենքի միատեսակ մեկնաբանության և կիրառության համար: Գերագույն դատարան ներկայացվող նման վարույթների օրինակներ են՝

- (1) դատավարության մասնակից կողմի ներկայացրած բողոքը (իրավունքի կիրառման հարցերի վերաբերյալ վերաբերյալ վերաբերյալ վճռաբեկ բողոք),

11 «Վերաբերյալ գերագույն դատարաններ» տերմինը վերաբերում է նաև վերաբերյալ պալատներին:

- (2) հանրային դատախազի (կամ համապատասխան պետական մարմնի) կողմից ներկայացված հատուկ բողոքները, որոնցով գերագույն դատարանի (ֆազաբացիական գործերով) ֆինու-բյանն է ներկայացվում իրավական կարևոր հարց, որի նպատակն է՝ ապահովել օրենքի միատեսակ կիրառությունը և իրավունքի զարգացումը նախադեպի միջոցով: Շատ իրավական համակարգերում նման դեպքերում կայացվում է [հոչակագրային] դատական ակտ, որն անմիջականորեն չի ազդում տվյալ գործով կողմերի իրավունքները վրա,
- (3) մեկնաբանությունների ընդունում (որոնք կոչվում են «միատեսակ որոշումներ»), կարծիքներ, սկզբունքային իրավական եզրակացություններ): Սա կատարվում է բացառապես վերացական եղանակով և հիմնված չէ որևէ գործով ներկայացված բողոքի հիման վրա,
- (4) նախնական դատական ակտեր, որոնք ընդունվում են ընթացիկ գործերով՝ օրենքի կոնկրետ դրույրների վերաբերյալ, ստորադաս առյանի դատարանի խնդրանքով:

17. Կիսաֆորմալ մեխանիզմներից են, օրինակ՝ տվյալ դատարանի դատավորների կամ նույն առյանի տարբեր դատարանների դատավորների, կամ առավել բարձր առյանի դատավորների հետ կանոնավոր հանդիպումները: Նման հանդիպումները կարող են ունենալ ոչ ֆորմալ բնույթ կամ որոշակի չափով կարող են ինստիտուցիոնալացվել: Նման կիսաֆորմալ մեխանիզմներից է նաև «ուղեցույցներին» մեակումը (որտեղ բավարար տեղ է հատկացվում անհատական գնահատմանը): Նման ուղեցույցների կրպարակումը, որն ուժադրությունը կենտրոնացնում է կիրառելի սկզբունքների վրա՝ դրա գնահատումը գոյություն ունեցող նախադեպին համապատասխան թողնելով դատավորի հայեցողությունը (օրինակ՝ ֆազաբացիական գործերով անձին հասցված վնասի հատուցման չափերի, բրեական գործերով պատժի չափերի կամ փաստաբանների ծախսերի վոխհատուցման չափերի վերաբերյալ, երբ փաստաբանների համար սահմանված սակագներ չկան), կարող է համարժեք արդյունք ապահովել:

18. Երբորդ դեպքում գործում են զուտ ոչ ֆորմալ մեխանիզմներ, օրինակ՝ դատավորների միջև ոչ ֆորմալ խորհրդատվությունները, որոնք փորձում են կոնսենսուս ձեռք բերել դատավարական և նյութական իրավունքի որոշակի հարցերում, երբ գործնականում նախադեպով տարբերություններ են արձանագրվում: Շարունակական իրավաբանական կրթությունը և դատավորների վերապատրաստումը չափազանց կարևոր են նախադեպի միատեսակությունն ու կանխատեսելիությունն ապահովելու համար:

19. Կիսաֆորմալ և ոչ ֆորմալ մեխանիզմների նպատակն է՝ խթանել օրենքի միատեսակ կիրառությունը, բայց այս համատեմատում կայացրած եզրակացությունները չպետք է խախտեն դատավորների անհատական անկախության սկզբունքը:

բ. Գերագույն դատարանների դերը

20. Նախագեղի հակասությունները լուծելու իրավասությունը հիմնականում վերապահված է գերագույն դատարաններին: Գերագույն դատարանը պետք է ապահովի նախագեղի միատեսակությունը՝ վերացնելու անհամապատասխանությունները և ապահովելու հանրային վստահությունը դատական համակարգի հանդեպ¹² :

Սերտ առնչություն կա մի կողմից՝ նախագեղի միատեսակության, մյուս կողմից՝ գերագույն դատարանի մատչելիության մեխանիզմների միջև:

21. ԵՊԽՆ-ն ընդունում է, որ, հաշվի առնելով իրավական ավանդույթների և դատական համակարգի առանձնահատկությունները, գերագույն դատարանների մատչելիության խնդիրը եվրոպական տարբեր երկրներում տարբեր ձևով է կարգավորված: Նույնը վերաբերում է նաև այն հարցին, թե գերագույն դատարանները նախ և առաջ պետք է մասնավոր¹³, թե՞ հանրային գործառույթ իրականացնեն: Առաջին դեպքում գերագույն դատարանները պետք է ճիշտ լուծում տան առանձին գործերին՝ ի շահ տվյալ գործում ներգրավված կողմերի: Որպես երկրորդ գործառույթ՝ գերագույն դատարանները պետք է նախագեղի միատեսակության ապահովման և իրավունքի զարգացման հարցերում երաշխավորեն և խթանեն հանրային շահը: Քանի որ սա սույն Կարծիքի շրջանակներից դուրս է, ԵՊԽՆ-ն փորձ չի կատարի սահմանելու, թե ինչպես պետք է կազմակերպվեն գերագույն դատարանները, և ինչպես պետք է ապահովել դրանց մատչելիությունը¹³ :

Այնուամենայնիվ, գերագույն դատարանի՝ նախագեղի միատեսակությունն ապահովելու պատասխանատվությամբ կարող է պահանջվել, որ սահմանվեն գործերի ընդունելիության պատշաճ չափանիշներ:

Այն երկրներում, որոնք թույլ են տալիս կատարել անսահմանափակ բողոքարկումներ, կարող են սահմանվել բողոքարկման համար դատարանից թույլտվություն ստանալու պահանջ կամ այլ ֆիլտրող մեխանիզմներ: Նման թույլտվությունը տրամադրելու չափանիշները պետք է օժանդակեն գերագույն դատարանին օրենքի միատեսակ մեկնաբանությունը խթանելու իր գործառույթը կատարելու հարցում: Այս համա-

12 ՄԻԵԴ, Ալբուն և այլք ընդդեմ Ռումինիայի, 34796/09, 2012 թվականի մայիսի 12:

13 Տե՛ս «Դատական ակտերի որակի մասին» ԵՊԽՆ թիվ 11 (2008) կարծիքը:

տեխստում ԵՊՏ-ն վերահաստատում է թիվ R (95) 5 առաջարկությունում նշված դիրքորոշումները¹⁴ :

22. Գործը բողոքարկելու թույլտվություն տրամադրելու չափանիշների ներմուծումը, մասնավորապես, նշանակում է, որ գերագույն դատարանի կողմից տվյալ գործի լուծումը ունի առավել մեծ նշանակություն, քան պարզապես անհատական գործն է: Նման որոշումն արժեքավոր ուղենիշ է ցածր ատյանի դատարանների, ինչպես նաև ապագայում դատարան դիմողների և նրանց փաստաբանների համար: Միայն նման ընտրանքային չափանիշները կարող են ապահովել, որ միայն նախադեպային նշանակություն ունեցող գործերը ֆինվեն գերագույն դատարանում: Միևնույն ժամանակ, սրանք նաև այն բացառիկ չափանիշներն են, որոնք ապահովում են, որ բոլոր նման գործերը հասնեն գերագույն դատարան: Ուստի՝ գերագույն դատարանը կարող է արդյունավետ կերպով կատարել այնպիսի կանոններ սահմանելու իր գործառույթը, որոնք կարող են արդյունավետ կերպով կիրառվել հետագա գործերում՝ իրավունքի բոլոր ոլորտներում: Ընտրության այլ չափանիշներ, օրինակ՝ հայցագիներ ֆադաբացիական գործերում կամ տվյալ պատժի խստության աստիճանը ֆրեական գործերում, այդ նպատակին չեն կարող ծառայել:

23. ԵՊՏ-ն ընդունում է այն տեսակետը, որ գերագույն դատարանների պատասխանատվությունը՝ ապահովելու և պահպանելու նախադեպի միատեսակությունը, չպետք է մեկնաբանվի այնպես, որ գերագույն դատարանից պահանջվում է չափից հանալի միջամտել: Բացի այն, որ նման մոտեցումը կարող է ձգձգել գերագույն դատարանի գործերի ընթացքը և բացասաբար անդրադառնալ գերագույն դատարանի վարչություն գտնվող գործերի ֆիննության որակի վրա, կարող է անխուսափել իտրեն հանգեցնել նաև հակասությունների գերագույն դատարանի նախադեպի առնչությամբ: Ակնհայտ է նաև, որ եթե գերագույն դատարանում ֆինվող գործերի թիվը չափից բարձր լինի, նախադեպին հետևելը կդժվարանա:

¹⁴ Տե՛ն Նախարարներն կոմիտեի՝ անցած պետություններին ուղղված «Քաղաքացիական և ֆրեական գործերով բողոքարկման համակարգերի և ընթացակարգերի ներմուծման և բարելավման մասին» թիվ R (95) 5 առաջարկությունը (7(գ) հոդված). «Երրորդ ատյանի դատարան ուղղված բողոքները պետք է, մասնավորապես, կիրառվեն այն գործերում, որոնք արժանի են երրորդ ատյանի դատական վերանայման: Նման գործեր են հանդիսանում, օրինակ՝ այն գործերը, որոնց միջոցով հնարավոր է զարգացնել իրավունքը, կամ որոնք կարող են նպաստել օրենքի միատեսակ մեկնաբանությանը: Նման բողոքները կարելի է սահմանափակել այն գործերով, որոնք վերաբերում են լայն հանրության համար կարևորության ունեցող օրենքի դրույթներին: Բողոք բերողը պետք է հիմնավորի, թե ինչպես կարող է իր գործը նպաստել նման նպատակների իրականացմանը»:

Ուստի՝ ցածր ատյանի դատարանների կողմից հակասական դատական ակտեր ընդունելու խնդիրը հնարավոր չէ լուծել գերագույն դատարան անասանափակ թվով գործեր ներկայացնելով:

24. Միատեսակություն ապահովելու գործիքների առկայությունը նույն դատարանի ներսում հատկապես տեղին է գերագույն դատարանների դեպքում: Հատկապես խնդրահարույց է, եթե գերագույն դատարանը, միատեսակություն ապահովելու փոխարեն, դառնում է անորոշության և հակասական նախադեպերի աղբյուր: Հետևաբար՝ գերագույն ատյաններում նշված հակասությունների վերացման նպատակով գործող մեխանիզմի առկայությունը առաջնակարգ կարևորություն ունի: Նման մեխանիզմների շարքին է պատկանում, օրինակ՝ ուղղորդումը դեպի որևէ բարձրագույն պալատ կամ հատուկ հրավիրված խորհուրդ, որը կներկայացնի այլընտրանքային կարծիք, կվերանայի կամ, անհրաժեշտության դեպքում, կբեկանի ստեղծված նախադեպային նեանհայտության որոշումը: Նման դեպքերում անհրաժեշտ է առնվազն «կարծիքներ փոխանակել» այն դատական ատյանի հետ, որի նախադեպից տվյալ պալատը պատրաստվում է շեղվել: 19-րդ պարբերությամբ նշված ոչ փորձալ մեխանիզմները այստեղ նույնպես արժեք ունեն:

25. ԵՊԽՆ-ն այն կարծիքին է, որ եթե դատական իշխանության վերաբերման մակարդակում (նույն կամ տարբեր դատարաններում) կայացված որոշումը շեղվում է առկա նախադեպից, ապա գործին հատուկ իրավական խնդիրներով տվյալ հակասությունը անհրաժեշտ է ներկայացնել գերագույն դատարանին:

գ. Վերաբերման դատարանների դերը

26. Եթե գերագույն դատարան դիմելու հնարավորությունը տեղափոխվում է ֆաղափացու իրավունքների տիրույթից բացառությունների տիրույթ, ապա գործերի մեծ մասում վերաբերման դատարանն է դառնում գերագույն դատական ատյան: Հետևաբար՝ վերջինս էլ պետք է ապահովի դատական ակտերի պատշաճ որակը՝ ընդգրկելով օրենքի կիրառման միատեսակությունը: Նախադեպային իրավունքում ներդաշնակության հասնելու համար ժամանակ է հարկավոր, իսկ հակասությունների առաջացման ժամանակաբաժանը պետք է հաղթահարել առանց իրավական որոշակիության սկզբունքը թուլացնելու¹⁵ : Հետևաբար, ԵՊԽՆ-ի կարծիքով, եթե վերաբերման ատյանների կայացրած որոշումներով ձևավորված նախադեպերը հակասում են միմյանց, ապա դա չպետք է ինքնաբերաբար հանգեցնի գերագույն ատյանի միջամտության: Բազմաթիվ գործերում ակնկալվում է թեև, որ օրենսդրության միատեսակ

15 ՄԻԵԿ, Ալբուն և այլ ընդդեմ Ռումինիայի, 34796/09, 12 մայիսի, 2012թ.

կիրառությունը պետք է ապահովեն վերաբերյալ դատարանները՝ օրեն-
 քով սահմանված ժամանակահատվածում: Այսինքն, վերաբերյալ դա-
 տարանները մեծ դեր են խաղում օրենքների միատեսակ կիրառու-
 րյունը ապահովելու գործում:

դ. Մասնագիտացված դատարաններ

27. Եթե դատական իշխանության գլխին կանգնած է մեկ գերագույն
 մարմին ընդհանուր իրավասությամբ, ապա մասնագիտացված դատա-
 րանների առկայությունը ավելի ցածր մակարդակներում պարտադիր
 չէ, որ բացասական ազդեցություն ունենա նախադեպի միատեսակու-
 րյան վրա: Սակայն եթե «գերագույն ատյանները» կամ վերջնական
 դատական ակտ կայացնող դատարանները շատ են և կարող են միա-
 ժամանակ լսել նույն իրավական խնդրո առարկա հանդիսացող գործը,
 ապա օրենսդրության միատեսակ կիրառությունը կտուժի: ՄԻԵԴ-ի
 նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ նման դեպքերում ազգային
 օրենսդրությամբ պետք է սահմանված լինեն այն ֆորմալ կամ ոչ ֆոր-
 մալ մեխանիզմները, որոնք կօգնեն հաղթահարելու նշված անկայս և
 իրար հետ կապ չունեցող գերագույն դատարանների միջև ծագած
 հակասությունը և կառաջացնեն կոնսուլիդացիոն էֆեկտ¹⁶ :

ե. Ին աբստրակտ պարտադիր բնույթի մեկնաբանություններ

28. ԵՊՏ-ի կարծիքով, գերագույն դատարանի հանրային դերը,
 որն ընդգրկում է նաև պրո ֆուտուրո ուղղորդում և դրանով երաշխա-
 վորում է նախադեպի ներդաշնակությունը և իրավունք գիտակարգի
 զարգացումը, պետք է ապահովվի բողոքարկումների գտնան պատշաճ
 համակարգի միջոցով: Դա ավելի նախընտրելի է, քան ին աբստրակտ
 իրավաստեղծ գործունեությունը՝ պարտադիր ուժ ունեցող մեկնաբանու-
 րյունների կամ ընդհանուր կարծիքների միջոցով, որոնք հաստատվում
 են գերագույն ատյանների լիազումար նիստերում: Նամսօրինակ գոր-
 ծիքները, որ (դեռ) գոյություն ունեն մի քանի երկրներում¹⁷ («նախնական
 դատական ակտի» գործիքի հետ համեմատած), ընդունվում են առանց
 հաշիվի առնելու ավարտված կամ ընթացող իրական գործերը, ինչպես
 նաև դրանց կողմերի կարծիքները կամ ներգրավված իրավաբանների
 դիբոբոռումները: Համաձայնելով, մի կողմից, որ նման գործիքները
 կարող են դրական ազդեցություն ունենալ նախադեպի միատարբու-
 րյան և իրավական որոշակիության վրա, ԵՊՏ-ն մնում է այն կարծի-

16 ՄԻԵԴ, Շահինը և Շահինը ընդդեմ Թուրքիայի, 13279/05, 20 հոկտեմբերի, 2011թ.:

17 Այս գործիքները, որ ներկայացված են վերը նշված 16-րդ պարբերության 3-րդ կետով
 (պարտադիր են և չեն վերաբերում որևէ ընթացիկ գործի), ստորաբաժնում են նույն
 պարբերության 2-րդ կետով նշվածներից, որոնց մասով առարկություններ չկան:

ֆին, որ դրանք մտահոգություն են առաջացնում իշխանություններին տարանջատման լույսի ներքո դատարանների դերի տեսանկյունից:

գ. Նախնական դատական ակտեր

29. Որոշ երկրներում ավելի ցածր աստիճանի դատարանները կարող են ուղղել ընթացիկ գործում ծագած իրավունքի առնչվող խնդրի մեկնաբանության հարցը գերագույն դատարան, ինչը կարող է նպաստել օրենքի միատեսակ կիրառմանը՝ հնարավորություն տալով խուսափելու հետագա շեղումներից: Մյուս կողմից, նման նախնական որոշումները կարող են դիտվել որպես հեղինակավոր կարծիք հարցի վերաբերյալ և վնաս տալ իրավունքի զարգացման համապատասխան գործընթացին:

V. ՇԵՂՈՒՄ ՆԱԽԱԴԵՊԻՑ

ա. Աննկունությունների և խոչընդոտների կանխարգելում իրավունքի զարգացման նպատակով

30. ԵՒՆՍ-ի կարծիքով, պայմարը համուն հավասարության, օրենքի միատեսակ մեկնաբանության և կիրառության չպետք է հանգեցնի իրավունքի զարգացմանը խոչընդոտող աննկունության: Հետևաբար, «նմանատիպ գործերը նմանատիպ դատական ակտերով» կարգավորելու պահանջը չպետք է դասվի բացարձակ հասկացությունների շարքին: Նախադեպի զարգացումն ինքնին չի հակասում արդարադատությանը, իսկ նախադեպի ձևավորման ու տեղայնացման ձևերումը կարող է վստահեցնել բարեփոխումների և բարելավման ընթացքը¹⁸: Փոփոխությունները հասարակության կյանքում կարող են առաջացնել օրենսդրության նորովի մեկնաբանման անհրաժեշտություն և դրանով բեկանել գոյություն ունեցող նախադեպը: Ավելին՝ վերագրային ատյանների ու միջազգային մարմինների (օրինակ՝ ՄԻԵԴ-ի կամ ԵՄ արդարադատության դատարանի) որոշումները հաճախ պահանջում են նաև ազգային նախադեպի համապատասխանեցում:

31. Նախադեպից շեղվել հնարավոր է նաև օրենքի նախորդ մեկնաբանությունը բարելավելու կարիքներից ելնելով: Թեև դա կարող է տեղի ունենալ միայն նախորդ նախադեպը բեկանելու խիստ անհրաժեշտության պայմաններում: ԵՒՆՍ-ի կարծիքով, իրավական որոշակիության և կանխատեսելիության նկրտումները պետք է ամրապնդեն այն վարկածը, որ բավարար նախադեպերով կարգավորված իրավական խնդիրը կրկին բարձրացնելու կարիքը չկա: Հետևաբար, ինչպես ավելի կարգավորված է նախադեպով խնդրո առարկա հանդիսացող իրավական հարցը, այնքան ավելի մեծ է դատավորի բեռը տվյալ

¹⁸ ՄԻԵԴ, Շահինը և Շահինը ընդդեմ Թուրքիայի, 13279/05, 20 հոկտեմբերի, 2011թ., §58:

նախադեպից հեռանալու նպատակով համոզիչ հիմնավորում գտնելու գործում:

բ. Սահմանված նախադեպից շեղվելու պարզ պատճառներ ներկայացնելու պահանջը

32. ԵՊԽՆ-ն որդեգրել է այն դիրքորոշումը, որ թեև դատավորներն, ընդհանուր առմամբ, պարտավոր են հետևողականորեն կիրառել սահմանված օրենսդրությունը, սակայն նախադեպից շեղվելու հանգամանքը պետք է ճշգրիտ գատական ակտում¹⁹ : Շեղումը կարող է տեղի ունենալ, երբ դատավորը տեղյակ է, որ կայացված գատական ակտը տարբերվում է նախադեպայինից, և կարող է պատճառ կերպով բացատրել, թե ինչու առկա նախադեպը այլևս կիրառելի չէ: Միայն այս դեպքում կարելի է որոշել, թե արդյո՞ք նման շեղումը եղել է ողջամիտ (երբ դատավորը գիտակցաբար հեռանում է նախադեպից՝ այն ի վերջո փոփոխելու նկրտումով), թե անուշադրության կամ չիմացության հետևանք է: Ավելին, իրավունքի իրական զարգացումը հնարավոր է միայն այս ճանապարհով: Վերը նշված պահանջներին չհամապատասխանելը կարող է դիտվել որպես կամայականություն, որը հանգեցնում է արդար գատականության իրավունքի խախտման²⁰ :

գ. Դատարանի անկախության սկզբունքն ու նախադեպի պարտադիր բնույթը

33. Նախադեպային իրավունքի դոկտրինի (*stare decisis*) համաձայն՝ ընդհանուր իրավունքի երկրներում միայն ավելի բարձր աստիճանի դատարանը, իսկ որոշ դեպքերում՝ նաև նույն աստիճանի դատարանը կարող են շեղվել առկա նախադեպից, իսկ ցածր աստիճանների դատարանները պարտավոր են կիրառել ավելի բարձր աստիճանի դատարանների նախադեպերը, ինչը որևէ կերպ չի հակասում գատական իշխանության անկախության ապահովման պահանջին²¹ :

34. Ծիւտ հակառակը՝ բազմաթիվ ֆալսիֆիկացիայի իրավունքի երկրներում դատավորների անկախության (սահմանադրական) երաշխիքը հիմնված է այն մտտեցման վրա, որ դատավորներն իրենց կայացրած գատական ակտերում ուղղորդվում են, այլոց թվում, (միայն) սահմանադրությամբ, միջազգային համաձայնագրերով ու կանոնադրություններով, այլ ոչ թե ավելի բարձր աստիճանի դատարանների որոշումներով, որ կայացվել են անցյալում, նմանատիպ գործերով: Հետևաբար,

19 Տե՛ս ԵՊԽՆ Կարծիք 11 (2008թ.), «Դատական ակտերի որակի մասին», §49:

20 Տե՛ս Բրեզովիչն ընդդեմ Խարվաթիայի, ՄԻԵԴ:

21 Արդարացիորեն պետք է ճշել, որ ընդհանուր իրավունքի երկրներում ցածր աստիճանի դատարանի նախադեպը երբեք չի կարող պարտադիր լինել բարձր աստիճանի դատարանի համար:

ընդունված մտտեցումն այն է, որ նաև ավելի ցածր ատյանի դատարանը կարող է շեղվել ավելի բարձր դատարանի նախադեպից: ԵՊԽՆ-ն համաձայն է, որ իրավակարգերի ավանդապես ձևավորված տարբերությունները կարող են հանգեցնել տարատեսակ ընկալումների՝ բարձր ատյանի դատարանների նախադեպի և ավելի ցածր ատյանի դատարանների դատավորների անկախության աստիճանի վերաբերյալ: ԵՊԽՆ-ն ընդունում է, որ նման մտտեցումները կարող են հարստեկ գոյակցությամբ:

35. Այնուամենայնիվ, նախ, երբ ավելի ցածր ատյանի դատարանը շեղվում է ավելի բարձր ատյանի դատարանի նախադեպից, չափազանց կարևոր է ապահովել «բ» պարբերությամբ նշված պատճառաբանության սկզբունքների լիարժեք բավարարումը: Երկրորդ, եթե ավելի ցածր ատյանի դատարանը շեղվում է ավելի բարձր ատյանի դատարանի նախադեպից, ապա վերջինիս սովորաբար պետք է տրվի նման որոշումը բողոքարկելու հնարավորություն: Վերջինս նաև պետք է իրեն վերադասի առաջացած հակասության վերաբերյալ վերջին խոսքն ասելու և արդեն ձևավորված նախադեպից չհեռանալու պնդումը ներկայացնելու հնարավորություն կամ համաձայնի ավելի ցածր ատյանի դատարանի ներկայացրած փաստարկներին՝ ձևավորված նախադեպը փոփոխելու նպատակով:

36. Եթե գործի կողմերը արդարացիորեն վստահում են ձևավորված նախադեպային իրավունքին, ապա այն դատարանը, որը փորձում է վերջինից շեղվել, ԵՊԽՆ-ի կարծիքով, պետք է անի հնարավորը՝ անակնկալներից խուսափելու համար: Դատարանը նաև պետք է թույլ տա կողմերին՝ հասկանալ նման փոփոխության կարևորությունը և հնարավորություն տա նրանց՝ պատրաստվելու և հնարավորին չափով ներքուստ գործում ներկայացվող փաստարկները: Բացառիկ հանգամանքների առկայության դեպքում դատարանը կարող է ընդունել նախադեպի ռազմավարական բեկանման որոշում՝ նախորդ նախադեպին արդարացիորեն համաձայնած կողմերի նկատմամբ հետագայում անցանկալի կարուկ գործողություններից խուսափելու համար:

դ. Գործերի ընտրությունը

37. Դատական ակտի ընդունումը ենթադրում է ֆնկվող գործի բուրր առանձնահատուկ հանգամանքների ուսումնասիրություն: Այս հեռանկարում նույնպես առաջանում են միատեսակ կիրառության սահմանափակումներ: Նախադեպային իրավունքի կշիռն այն է, որ նախորդ նախադեպային հեռանկարյան որոշումն իսկապես հիմնված է եղել էականորեն նման փաստերի վրա: Նախադեպը կիրառելիս պատշաճ ուշադրություն է պետք դարձնել այն համատեքստին ու հանգամանքներին, որոնցում այն ձևավորվել է:

38. Անհրաժեշտ է ուսադրությամբ վերլուծել կիրառելի նախադեպը և մշակել գործերի ընտրության ողջամիտ ռազմավարություն: Միայն այդ դեպքում հնարավոր կլինի գտնել այն նախադեպը, որը կառանձնացվի ընթացիկ գործի փաստերին հարող այլ ձևավորված նախադեպային նշանակության որոշումներից, որպեսզի բժախնդիր և մանրամասն ուսումնասիրության արդյունքում ապացուցվի, որ նախկին նախադեպն այլևս կիրառություն չունի: Երկու առանձին վեճերի տարբեր կարգավորումները չպետք է դիտվեն որպես միմյանց հակասող նախադեպերի ձևավորմանը նպաստող գործընթաց, քանի դեռ նման կարգավորումները հիմնավորված են այդ գործերի փաստերի տարբերությամբ:

ե. Նախադեպը չկիրառող դատավորների համար առաջացող հետևանքները

39. Իրավունքի, ներառյալ՝ նախադեպայինի իմացությունը դատավորի ձեռնհասության և ջանասիրության խնդիր է, բայց խոչընդոտներ չպետք է ստեղծվեն այն դատավորի առջև, ով գործում է բարի կամքով և գիտակցաբար ու ողջամիտ պտոհառաքանությամբ շեղվում է ձևավորված նախադեպից՝ այն փոփոխելու նպատակով: Նման շեղումը չպետք է առաջացնի կարգապահական տույժ կամ ազդեցություն ունեցող դատավորի աշխատանքի գնահատականի վրա և պետք է դիտարկվի որպես դատական իշխանության անկախության բաղադրիչ:

VI. ՆԱԿԱՂԵՊԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄ ԵՎ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ-ՆԵՐ

40. Օրենքի կիրառության միատեսակությունը պահանջում է նախադեպերի վերաբերյալ տեղեկատվության ներկայացման (հաշվետվությունների) պատշաճ համակարգի առկայություն: Անհրաժեշտ է հրապարակել առնվազն գերագույն և վերաբնիչ դատարանների դատական ակտերը, որպեսզի գործերի կողմերը ոչ միայն տեղեկանան որոշման մասին, այլև կարողանան այդ որոշումը ներկայացնել ապագա գործերում, այլ դատարաններին, փաստաբաններին, դատախազներին, գիտնականներին ու ընդհանուր հանրությանը²² :

41. Կարելի է օգտագործել հաշվետվությունների պաշտոնական, կիսապաշտոնական և մասնավոր ձևաչափերը՝ դրանք գետեղելով տպագիր կամ էլեկտրոնային, պետական կամ մասնավոր տվյալների շտեմարաններում: Դատավորները պետք է վերապատրաստվեն և մուտք ունենան էլեկտրոնային տվյալների առնվազն մեկ շտեմարան, որը կպարունակի գերագույն և վերաբնիչ դատարանների նախադեպերը:

²² Տե՛ս ԵԴԽԵ Կարծիք 14 (2011թ.), արքայադատության և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների (ՏՏ) մասին:

42. ԵԴԽՆ-ն ընդունում է, որ դատական ակտերի կայացման, ինչպես նաև դրանց վերաբերյալ տեղեկատվության հրապարակման մեր և ձևաչափը կախված են երկրում իրավախարգավորման ձևավորված ավանդույթներից: Համենայն դեպս, ԵԴԽՆ-ն ցանկանում է ընդգծել, որ պատճան ուժադրություն պետք է դարձվի նաև գործի փաստական հանգամանքներին և համատեքստին, որպեսզի հրապարակվող որոշման հետագա օգտագործումը անհարկի կերպով չկապվի այն գործերին, որոնց հանգամանքները բավարար ճանաչություն չունեն բնական գործի հանգամանքներին: ԵԴԽՆ-ն ուղջունում է որոշումների ամփոփագրերի (ներածությամբ կամ սեղմագրերով) ներկայացման պրակտիկան, ներառյալ՝ փաստերի նկարագրի՝ հետագայում անհրաժեշտ նախադեպերի որոնումը հեռուցելու նպատակով:

43. Այն դեպքում, եթե զերագույն և վերաբնիչ դատարանների նախադեպերը չափազանց ծավալուն են, դրանց հրապարակումը հնարավորություն չի տա դատավորներին, իրավաբաններին և գիտնականներին արդյունավետորեն հետևելու գործունեության ընթացքին: Նման հանգամանքներում, ԵԴԽՆ-ն կարևորություն է տալիս այնպիսի համակարգի առկայությանը, որը կառանձնացնի հետագա կիրառության տեսանկյունից արժեք ներկայացնող և կարևոր չափորոշիչներով հագեցած գործերը (օր.՝ «հենանճային գործերի հավաքածու») և կապահովի դրանց հրապարակումը՝ նպատակ ունենալով խթանելու հետագա օգտագործումը:

VII. ԱՅԼ ՆՇԱՆԱԿԱԿԻ ՀԱՐՑԵՐ

ա. Իժխանության բուրք երեք հյուղերի պատասխանատվությունը

44. Օրենքների միատեսակ կիրառության գաղափարը վերաբերում է պետական իշխանության օրենսդիր, գործադիր և դատական հյուղերին: Այս տեսանկյունից իշխանության հյուղերը նույնպես փոխկապակցված են և միմյանցից կախված, քանզի պարտավոր են ապահովել ողջամիտ օրենքների մշակումը և դրանց արդյունավետ իրականացումը: Օրենքը պետք է լինի հնարավորին չափով հասկանալի, կանխատեսելի և հետևողական, իսկ այն լրամշակելիս օրենսդիր մարմինը պետք է հաշվի առնի այն ոլորտի նախադեպը, որի օրենսդրությունը լրամշակվում է: Եթե օրենքը տրամաբանական է, լավ նախազգծված, գրված հասկանալի ձևակերպումներով, գուրկ է անհարկի երկիմաստությունից և չի պարունակում ներքին հակասություններ, ապա դատարանը կապահովի դրա միատեսակ կիրառությունը ավելի բարձր արդյունավետությամբ:

45. Համաձայնելով, մի կողմից, որ խորապես կարգավորված ժամանակակից հասարակությունում դատաիրավական բարեփոխումների

գործընթացն անխուսափելի է, ԵՊՏ-ն ցանկանում է նախագրու-
 ցացնել, որ օրենսդրության հոճախակի, երբեմն անհետևողական ու
 շուտափույթ փոփոխությունները բացառաբար են ազդում օրենսդրու-
 թյան որակի և իրավական որոշակիության վրա: Լրամշակումների
 մասնակի բնույթը և օրենիների (լրամշակումների արդյունքում առա-
 ջացած) խնդիրները թուլացնում են իրավական որոշակիության
 սկզբունքը:

46. Հակասությունները նախադեպերի միջև երբեմն երկիմաստ
 օրենսդրական դրույթների հետևանք են, որ թույլ չեն տալիս դատա-
 բաններին՝ ապահովել միատեսակ և ընդհանուր հավանության արժա-
 նի մեկնաբանություն: ԵՊՏ-ի կարծիքով, նման իրավիճակներում
 օրենսդիրը պարտավոր է վերանայել օրենսդրությունը, թեև դա չի
 նշանակում, որ նպատակը կազուիստիկ և բժախնայի իրավակար-
 գավորումն է: Ընդհանրացված սահմանումներն ու ընդհանուր բնույթի
 դրույթները երբեմն անփոխարինելի են, ֆանգի դատարանին տալիս
 են ճկունություն և կարող են, անհրաժեշտության դեպքում, օգտագործ-
 վել օրենսդրական բացերը լրացնելու նպատակով: ԵՊՏ-ն կրկին
 շեշտում է, որ թեև որոշակիությունը շատ ցանկալի է, շղթայի հաջորդող
 օղակներում այն կարող է բերել անճկունության: Սակայն օրենքը պետք
 է զարգանա փոփոխող իրողություններին համընթաց²³ :

բ. Փաստաբանների և դատախազների դերը

47. Օրենիների միատեսակ կիրառության գործում կարևոր է փաս-
 տաբանների և դատախազների դերը: Կողմերի համար արդարադա-
 տության բարձրագույն որակի ապահովումը կապահանջի փաստաբան-
 ների և դատախազների համապատասխան ներդրումը: Վերջիններս
 պետք է իրականացնեն նախադեպի պատշաճ ուսումնասիրություն և
 փաստարկներ ներկայացնեն խնդրո առարկա նախադեպի կիրառելի
 կամ ոչ կիրառելի լինելու վերաբերյալ:

գ. Միջազգային և վերագաղթյին իրավունքի միատեսակ
 կիրառության ապահովում

48. Իրավունքի միջազգայնացումը մարտահրավեր է տարբեր
 երկրներում օրենի միատեսակ կիրառության ապահովման տեսան-
 կյունից: Միջազգային համաձայնագրերի դեպքում պատշաճ ուշադրու-
 թյուն է պետք դարձնել դրանց միատեսակ կիրառությանը բոլոր կողմ
 հանդիսացող երկրներում: Անհրաժեշտ է խուսափել միջազգային հա-
 մաձայնագրերի և ազգային օրենսդրությունների դրույթների հակա-
 սությունից: Այս նպատակներին պետք է հասնել անկախ այն հանգա-

23 ՄԻԵԴ, Բոլիսենկին և Երևանյան բազալտ ՍՊՈ-ն ընդդեմ Հայաստանի, 18297/08,
 14 ապրիլի, 2009թ.:

մանկից՝ տվյալ պետությունը որդեգրել է «դուալ խտական համակարգ» (այսինքն՝ միջազգային օրենքի դրույթների կիրառումը ուղղակի չէ և պահանջում է ազգային օրենսդրության առկայություն), թե՛ «մոնիստական համակարգ» (այսինքն՝ միջազգային իրավունքի դրույթները չեն վերածվում ազգային օրենսդրության և կարող են ուղղակիորեն կիրառվել դատարանների կողմից, անմիջապես տվյալ միջազգային պայմանագրի վավերացումից հետո): Վերջինս ընդգրկում է նաև տարբեր մակարդակներում առկա իրավական նորմերի փոխգործակցության կարգավորումը, ինչը կերաշխավորի օրենսդրության գոյակցող ու մասամբ ինտեգրված հատվածների գործառնական համադրումը մեկ ամբողջական համակարգում²⁴ :

VIII. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- ա. Անկախ նրանից՝ նախադեպերը համարվում են իրավունքի աղբյուր, թե ոչ, պարտադիր են, թե կամընտիր, նախորդ որոշումներից օգտվելու հնարավորությունը հզոր գործիք է դատավորի ձեռքում, ինչպես ընդհանուր իրավունքի, այնպես էլ քաղաքացիական իրավունքի երկրներում:
- բ. Օրենքի հավասար և միատեսակ կիրառությունը ապահովում է օրենքի ընդհանրակառուցումը և օրենքի առջև բոլորի հավասար լինելու սկզբունքը իրավունքի գերակայությամբ ղեկավարվող պետությունում: Օրենքների միատեսակ կիրառությունը ամրապնդում է արդարության ու արդարադատության հանրային ընկալումը և հանրության վստահությունը արդարադատության իրագործման նկատմամբ:
- գ. Հարատևող հակասությունը տարբեր դատարանների և հատկապես գերագույն ատյանի դատարանների որոշումների միջև կարող է հանգեցնել ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված արդար դատաբեկության պահանջի խախտման:
- դ. Օրենքի միատեսակ կիրառության անհրաժեշտությունը չպետք է բերի աննկունության և անհարկի սահմանափակի իրավունքի զարգացման գործընթացը, ինչպես և չպետք է խաթարի դատական իշխանության անկախության սկզբունքը:
- ե. Նախադեպի հակասությունների կարգավորման, օրենքի հետևողական ու միատեսակ կիրառության և նախադեպերի միջոցով իրավունքի զարգացումն ապահովելու դերերը առաջին հերթին տրված են գերագույն դատարանին:

²⁴ Այս հարցով ԵՊԽՆ-ն անդրադառնում է 9-րդ կարծիքին (2006թ.), միջազգային և եվրոպական իրավունքի արդյունավետ իրականացման գործում ազգային դատավորների դերի մասին:

- գ. Նախագետի միատեսակ կիրառության ու հետևողականության ապահովման տեսանկյունից՝ ավելի նպատակահարմար է՝ գերագույն դատարանին օժտել բողոքարկելու թույլտվություն տալու կամ գտնան որևէ այլ, հարմար մեխանիզմ ընտրելու լիազորությամբ: Ընտրության չափանիշները պետք է բխեն գերագույն դատարանի կողմից նախագետի ներդաշնակության խթանման և իրավունքի զարգացման հանրային գործառնությունից:
- ե. Գերագույն դատարանի լիազումար նիստերում ընդունված՝ ինքնուրույն պարտադիր բնույթի մեկնաբանության կամ ընդհանուր կարծիքների ձևաչափում իրավաստեղծ գործունեությունը, մի կողմից, կարող է դրական ազդեցություն ունենալ նախագետի և իրավական որոշակիության վրա, սակայն մտահոգիչ լինել իշխանությունների տարանջատման լույսի ներքո՝ դատարանների դերի տեսանկյունից:
- ը. Վերաբնիչ դատարանները նույնպես կարևոր դեր ունեն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման գործում:
- թ. Գերագույն դատարանի ատյանի ներսում անհամապատասխանությունների վերացման մեխանիզմի առկայությունը կենսական նշանակություն ունի:
- ժ. Եթե իրավունքի առումին նյութերում վերջնական որոշման կայացման լիազորությունը տրված է մի քանի դատարանների, ապա չափազանց կարևոր է, որ ազգային օրենսդրությամբ նախատեսվեն այդ անկախ և միմյանց հետ կապ չունեցող դատարանների կայացրած դատական ակտերի միջև անհամապատասխանությունների հարթման ֆորմալ և ոչ ֆորմալ մեխանիզմներ, որոնք նաև կառաջացնեն կոնսուլիդացիոն էֆեկտ:
- ի. Երբ դատարանը որոշում է շեղվել ձևավորված նախագետից, ապա այդ մասին պետք է նշի դատական ակտում: Շեղումը կարող է տեղի ունենալ, երբ դատավորը տեղյակ է, որ կայացված դատական ակտը տարբերվում է նախագետայինից, և կարող է պատշաճ կերպով բացատրել, թե ինչու նախորդ նախագետը այլևս կիրառելի չէ:
- լ. Նախորդ որոշումների կիրառելիությունը չպետք է տարածվի մեկ այլ գործի փաստերի և իրավական խնդիրների վրա, եթե մանրամասն և բախտնալի վերլուծությամբ բացահայտվում է, որ այդ գործի հանգամանքներն ու համատեքստը անհամատեղելի են ֆունկցիոնալ գործի հետ:
- խ. Գերագույն և վերաբնիչ դատարանների նախագետների հրապարակման արդյունավետ համակարգի առկայությունը օրենքի միատեսակ կիրառության գրավականն է:

Նվրդայի խորհուրդն առաջատարն է աշխարհամասում մարդու իրավունքներով զբաղվող կազմակերպությունների շարքում: Նվրդայի խորհրդին անդամակցում են 47 պետություններ, որոնցից 28-ը միաժամանակ նաև Նվրդական միության անդամներ են: Նվրդայի խորհրդի անգամ բոլոր պետությունները միացել են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային՝ որպես մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության պատկանությունը նպատակադրված մեջազգային համաձայնագրի: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը վերահսկում է Կոնվենցիայի իրագործումն անգամ պետություններում:

The Council of Europe is the continent's leading human rights organisation. It comprises 47 member states, 28 of which are members of the European Union. All Council of Europe member states have signed up to the European Convention on Human Rights, a treaty designed to protect human rights, democracy and the rule of law. The European Court of Human Rights oversees the implementation of the Convention in the member states.

www.coe.int

Նվրդական միությունը տնտեսական և ֆառմակաճեգրական գործընկերության է եվրոպական 28 ժողովրդավարական երկրների միջև: Միությունը նպատակն է՝ ապահովել խաղաղություն, բարգաժանում և ազատություն իր արածի 500 միլիոն բնակիչների համար, այժեր գտնվում են տարբեր ուղիքի արդար և ապահով աշխարհում: Այս նպատակների իրագործման նպատակով ՆՄ երկրները ստեղծել են մարմիններ, որոնք կառավարում են ՆՄ-ն և հաստատում վերջինիս օրենսդրությունը: Նվրդական միությունը կիսնական կառույցներն են Նվրդական խորհրդարանը (որն ապահովում է Նվրդայի ժողովուրդների ներկայացուցչությունը), Նվրդական միության խորհուրդը (որն ապահովում է անգամ երկրների կառավարությունների ներկայացուցչությունը) և Նվրդական հանճանադրված (որն իրականացնում է ՆՄ ընդհանուր աստիճանի պատկանությունը):

The European Union is a unique economic and political partnership between 28 democratic European countries. Its aims are peace, prosperity and freedom for its 500 million citizens—in a fairer, safer world. To make things happen, EU countries set up bodies to run the EU and adopt its legislation. The main ones are the European Parliament (representing the people of Europe), the Council of the European Union (representing national governments) and the European Commission (representing the common EU interest).

<http://europa.eu>

Partnership for Good Governance
Կործնակերպության համակարգ կառավարման

